

Emmaboken, den jämställda familjen och förskolan

– En historisk och samhällskritisk studie

Ylva Odenbring: Fil.dr och universitetslektor i pedagogik, Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande, Göteborgs universitet. Email: ylva.odenbring@gu.se

---

PEER REVIEWED ARTICLE, VOL.7, nr. 2, p. 1-14, PUBLISHED 2TH OF FEBRUARY 2014

Sammandrag: 1970-talet var ett decennium då barnlitteratur av mer radikal karaktär kom att få genombrott. Gamla hierarkier mellan vuxna och barn ifrågasattes och nya institutioner kom att porträtteras i litteraturen. Under detta decennium var Gunilla Wolde en av de mest framträdande barnlitteraturförfattarna i Sverige. Hennes Emma böcker är fortfarande bland de mest populära barnböckerna i Sverige. Föreliggande artikel baseras på en kritisk analys av hur den jämställda familjen och förskolan porträtteras i Emma böckerna. Trots att böckerna på många sätt präglas av 70-talets ideologiska strömningar visar analyserna att familjen, förskolläraren och förskolebarnet porträtteras på ett normativt sätt.

Nyckelord: familjen, förskolan, barnlitteratur, genus

English Abstract: The seventies was an era where non-normative children's literature became a new trend. Old hierarchies between adults and children were questioned and new institutions were portrayed in literature. In Sweden, Gunilla Wolde, was one of the most predominant authors during this decade. Her Emma books are still among the most popular children's books in Sweden. Taking this as a point of departure this article critically explores how the gender-equal family and preschool are portrayed in the Emma books. Despite Wolde's radical approach the analysis shows that the author is trapped in stereotypical understandings of the family, the preschool teacher and the preschool child.

Keywords: Family, preschool, children's literature

Inledning

Gunilla Woldes Emmaböcker¹ är barnböcker som förskolebarn kommit i kontakt med i snart fyra decennier. De första Emmaböckerna gavs ut 1974 och sammanlagt skrev Wolde tio böcker om Emma och hennes vardag. Idag är böckerna bland annat översatta till danska, finska, nordsamiska, isländska och nynorska. Sammanlagt är böckerna översatta till 14 olika språk. Fortfarande tillhör böckerna bland de mest populära barnböckerna i Sverige. Detta framgår inte minst av aktuell lånestatistik från stadsbiblioteken i Stockholm och Göteborg, som gör gällande att Emmaböckerna lånas ut frekvent till

---

¹ Karaktären Emma har olika namn beroende på vilket språk böckerna är översatta till. På danska, norska och isländska kallas hon Emma, på finska Sanna, nordsamiska Emmá och på engelska Betsy.

såväl småbarnsföräldrar som till förskolor (e-postkorrespondens Maria Bylund, Stockholms stadsbibliotek, 15 oktober 2013; e-postkorrespondens Siska Humelsjö, Göteborgs stadsbibliotek, 18 oktober 2013).

Tiden då Emmaböckerna skrevs kan beskrivas som ett trendbrott när det gäller barnlitteraturen i Sverige. Barnboken kom att fungera som ett medel för att ifrågasätta gamla hierarkier och sociala orättvisor. Böckerna hade en tydligt politisk och ideologisk inramning. Synen på barnet förändras genom att barnet nu får egen legitimitet genom att barnet tillskrivs sociala egenskaper och beskrivs som en självständig människa. Relationen mellan barn och vuxen porträtteras mer jämlikt jämfört med tidigare. Det så kallade kompetenta barnet träder nu fram. Likt vuxna har även barn olika problem och svårigheter, vilket kom att porträtteras i barnböckerna. Att barn växer upp under olika sociala förhållanden och därmed möter olika typer av problem karaktäriserar också denna tidsperiod. Nya miljöer skildras, det är inte längre enbart barns vardag inom familjen som skildras, utan även livet utanför familjen, som till exempel förskolan. Detta hör samman med de samhällsförändringar som skedde under 70-talet (Kåreland, 2011), vilket är något som varit utgångspunkt i analyserna i föreliggande artikel.

Föreliggande artikel tar sin utgångspunkt i närläsning av Emmasvitens samtliga tio böcker. I närläsningen av böckerna har två huvudteman identifierats; den jämställda familjen och förskolan som utbildningsinstitution. Dessa två teman utgör fokus i föreliggande artikel. I läsningen av böckerna görs en kritisk analys av hur den jämställda familjen och förskolan som utbildningsinstitution konstrueras i relation till kön samt beskrivs utifrån ett historiskt och samhällskritiskt perspektiv. Mer specifikt handlar det om hur den jämställda familjen och förskolan porträtteras och därmed görs i text och bild. Maria Nikolajevas och Carole Scotts (2000) teoretiska begrepp *symmetrisk interaktion* och *kontrapunktisk interaktion* mellan text och bild har utgjort en viktig utgångspunkt i analysen. Detta innebär att samspelet mellan text och bild, det så kallade ikontexten, har studerats närmare.

I linje med Nikolajevas (2000) resonemang om performativt genus i berättelsen utgår analyserna i föreliggande artikel från protagonisternas agerande och huruvida detta avslöjar deras könstillhörighet, existerande könade förväntningar och eventuella gränsöverskridande i berättelsen. Både hur performativt genus framställs i text och bild är av betydelse i denna typ av analyser. Begreppet *blick*, *the gaze*, (Paechter, 1998) utgör också ett centralt analysverktyg för vilka representationer av jämställdhet som görs i böckerna. Inom litteraturforskningen är begreppet *blick* ett centralt analysverktyg för analyser av perspektiv. Inom den feministiska teoritraditionen har detta främst handlat om mannens blick på det kvinnliga objektet och konstruktionen av kvinnan som *den andre* (Paechter, 1998). Begreppet *blick* kan emellertid problematiseras och användas i vidare bemärkelse. I föreliggande artikel används begreppet *the gaze* i termer av att analysera hur olika karaktärer, plaster och situationer framställs av berättaren.

Den teoretiska utgångspunkten i föreliggande artikel baseras på förståelser av kön som pågående sociala och kulturella processer (jfr. Connell, 2002). Enligt denna teoretiska förståelse varierar föreställningar av kön över tid, men också beroende på kulturell och social kontext. Återkommande könsmonster på samhällsnivå är exempel på vad som teoretiskt definieras som sociala strukturer. Symboliskt innebär detta att maskulinitet och femininitet konstrueras som varandras motsatser. Denna dualistiska maktrelation innebär också att maskulinitet symboliskt är överordnat femininitet (jfr. Connell, 2002; Pacheter, 2006; Thorne, 1993). Sociala strukturer baseras bland annat på hierarkier baserat på kön, men även faktorer som exempelvis klass och etnicitet är en del av existerande sociala strukturer på samhällsnivå. Att olika strukturer på detta sätt samverkar har betydelse för hur kön konstrueras. Teoretiskt innebär detta att det finns multipla former av maskulinitet och femininitet (jfr. Connell, 2006; Thorne, 1993).

De analyser som presenteras i artikeln baseras på analyser av det innehåll som varit relevant för studien. Detta innebär att boken *Emma tvärtemot* (Wolde, 1974) inte presenteras närmare, då varken representationer av den jämställda familjen eller förskolan finns återgivet i denna bok.

Barnlitteraturen i samhället

Analyser av könsstrukturer i barnlitteraturen har kommit att bli en allt viktigare del av barnlitteraturforskningen. Såväl svensk som internationell forskning pekar emellertid på att det fortfarande är ett normativt genussystem som reproduceras i litteraturen där mannen är norm (Crisp, 2009; Herzog, 2009; Kåreland, 2011; Lyngfeldt, 2005). Huvuddelen av huvudpersonerna i såväl skönlitteraturen som i barnböcker är fortfarande män. När det gäller barnboksgenren är det synnerhet i bilderböcker för små barn som denna ensidiga bild återges (Kåreland, 2011).

Barnlitteratur som är av gränsöverskridande karaktär har vanligen fokuserat olika positiva förebilder för flickor eller porträtterande av humoristiska rollbyten, skriver forskaren Maria Nikolajeva (2000). Liknande tendenser har uppmärksammats i internationella studier (Crisp, 2009; Herzog, 2009). Dessa studier pekar emellertid på att könsnormer tenderar reproduceras även i de barnböcker som har karaktärer som bryter mot gängse könsnormer. Trots tappra försök från författarnas sida, fastnar de i en bild av barnet där det ska agera på ett sätt som förväntas av dem utifrån rådande samhällsnormer.

En annan aspekt är representationen av flickor respektive pojkar som huvudpersoner i berättelserna (Nikolajeva, 2000). Nikolajeva tar upp Gunilla Wolde och Inger och Lasse Sandberg som exempel på svenska författare som både har flickor och pojkar som huvudpersoner i sina bilderböcker. Samtidigt räcker det inte att endast titta på den kvantitativa representationen av karaktärerna, menar Nikolajeva. I sammanhanget tar Nikolajeva upp betydelsen av performativt genus i berättelserna. Nikolajeva pekar på vikten av att analysera karaktärernas agerande och på vilket sätt detta avslöjar deras könstillhörighet och existerande könade förväntningar eller huruvida det går att skönja gränsöverskridande agerande i berättelserna.

Enligt Nikolajeva (2000) är det inte huvudrollsinnehavarnas kön som är avgörande för handlingen. Nikolajeva tar upp Woldes Emma- och Totteböcker som exempel på huvudkaraktärer som skulle kunna ha ombytta roller i de flesta böckerna. Protagonisterna förefaller i mångt och mycket vara könsneutrala. Nikolajeva menar att detta hör samman med att dessa böcker huvudsakligen riktar sig till en ung läsekrets för vilka könsskillnader är oväsentliga. Det sistnämnda ställer jag mig emellertid kritisk till, vilket det finns anledning att diskutera och problematisera längre fram i artikel.

Tittar man närmare på svensk forskning som uppmärksammat andra intersektionella frågor framträder delvis en annan bild. När det handlar om mångkultur och interkulturalitet konstaterar Asplund Carlsson och Lunneblad (2013) att det mer eller mindre existerat en ”kompakt tystnad” (s. 1) inom barnlitteraturforskningen sedan 1980-talet. Staffan Thorson (1985) kan genom sin avhandling ses som en pionjär på området. När det specifikt gäller barn med invandrarbakgrund och mötet med förskolan är det Siv Widerbergs böcker om Daghmet Rödmyran som är fokus för analysen i hans avhandling. Gemenskap och solidaritet mellan barn och vuxna är det centrala i böckerna, inte vilket ursprung barnen har skriver, Thorson. I senare barnlitteraturforskning visar Asplund Carlssons och Lunneblads (2013) analyser av Gunna Grähs Hejhej-böcker på representationer av mångkultur där normativa föreställningar av förorten och dess invånare gestaltas i bild och text. Bilden som beskrivs i böckerna är en bild av förorten där missbruk och utslagning är en del av vardagen. Det finns också en ljusare sida av förorten, nämligen av den framgångsrika entreprenören med eget företag, oftast av en pizzeria eller frukt- och grönthandel. Detta menar Asplund Carlsson och Lunneblad skapar en förvrängd bild den närmiljö som barn i förorten växer upp i. Böckerna cementerar bilden av utanförskap, vilket riskerar att skapa en bild hos barnen som mindre värda. Tidigare arbete av Asplund

Carlsson och Lunneblad (2008) pekar i samma riktning. I sina analyser av Lin Hallbergs kompisboktrilogi konstaterar de att Hallberg både reproducerar cementerade bilder om pojkar och flickor samt invandrare. Något motstånd eller utmaning mot stereotyper görs inte, utan karaktärerna är fastlåsta i traditionella mallar.

I denna artikel riktas fokus mot hur den jämställda familjen och förskolan som utbildningsinstitution porträtteras i relation till hur kön konstrueras i Emmaböckerna. Inom svensk barnlitteraturforskning och barndomsforskning finns ingen motsvarande studie som specifikt riktat fokus på dessa institutioner.

Konstruktionen av den jämställda familjen

Huvudpersonen i Emmaböckerna är Emma. Emma är en flicka med pigga ögon, rosiga kinder, och brun kalufs. I samtliga böcker är hon iklädd en grön långärmad tröja och röda långbyxor. Det är Emmas vardag i hemmet och olika samhällsinstitutioner som läsaren får följa genom böckerna. I *Annorlunda Emma och Per* (Wolde, 1975) är olikhet fokus för berättelsen. Emma och Per tycker att det är spännande med det annorlunda. Olika familjekonstellationer är en aspekt av det annorlunda som lyfts fram.

I Emmas familj finns en mamma och en pappa som turas om att vara hemma hos Emma och lillebror (Wolde, 1975).

I texten berättas att Emmas föräldrar delar på föräldraledigheten, vilket kan ses vara uttryck för den jämställda heterosexuella kärnfamiljen. Utifrån ett historiskt perspektiv har Sverige sedan 1974 haft en föräldraförsäkring som inneburit att föräldrarna har kunnat dela lika på föräldraledigheten (Johansson, 2012).

Emmas familj bor i ett flerfamiljshus som av illustrationerna att döma är ett flerfamiljshus byggt på 1950-talet. Bredvid flerfamiljshuset ligger mindre fristående hus, i ett av dessa bor Emmas kompis Per. Det är inte något nedgången miljonprogram i förorten som återfinns i nyare barnböcker (jfr Asplund-Carlsson & Lunneblad, 2013), utan miljön präglas av prydighet. Den moderna kärnfamiljen i *Annorlunda Emma och Per* ställs i kontrast till en annan form av familjekonstellation, i detta fall den ensamstående förvärvsarbetande mamman.

Hemma hos Per är det annorlunda. Där finns ingen pappa. Där finns i stället en mormor, som jämt är hemma hos Per och hans hund när mamma arbetar borta hela dagarna (Wolde, 1975).

Per bor tillsammans med sin mamma och hund i ett av de mindre husen som ligger bredvid flerfamiljshuset. Någon pappa finns inte med i bilden och om han lever någon annanstans och träffar Per ibland förmedlar inte historien. Däremot finns en mormor som står för barnpassningen när Pers mamma är på jobbet. Pers mamma får med andra ord förlita sig på hjälp från sin mamma, när det gäller barnpassning av Per.

Wolde (1975) lyfter här fram en allt mer vanligare familjekonstellation, nämligen barn som växer upp med bara en och/eller med frånskilda föräldrar. När äktenskapslagen ändrades i början av 1970-talet, innebar det att blev enklare att skilja sig. Det räckte nu med att en av makarna begärde skilsmässa för att äktenskapsskillnad skulle ske. Om endast en av makarna ville skiljas eller om makarna eller en av dem hade vårdanden av ett barn under 16 år föregicks detta av betänketid i sex månader innan skilsmässan kunde träda i kraft (Prop. 1973:32). Tendensen sedan 1970-talet är ökad

andel skilsmässor och det vanligaste är att modern ansvarar för barnen. Pappan blir ofta en deltidsförälder som träffar sina barn då och då, skriver Thomas Johansson (2012).

I *Emma och Lillebror* (Wolde, 1974) och *Emmas verkstad* (Wolde, 1977) framkommer en helt annan bild av den delade föräldraledigheten än vad som beskrivs i *Annorlunda Emma och Per*. I dessa både böcker får läsaren en bild av att det endast Emmas mamma som är hemma med barnen. När och om pappan är föräldraledig och hemma med barnen framgår inte i någon av böckerna. Emmas mamma står för omvårdnad av lillebror och boken *Emma och Lillebror* får Emma också vara mammas lilla hjälpredda genom att hjälpa till och byta blöja på lillebror.

Nu måste Lillebror tvättas. Det gör mamma, för det är svårt att tvätta bort bebisbajs. När Lillebror är tvättad får han torr blöja och ren blöjbyxa. Emma lägger salva på Lillebrors stjärt så den inte ska bli röd av kiss och bajs (Wolde, 1974).

Den form av femininitet som skildras här kan liknas med vad i forskningslitteraturen definieras som så kallad good girl femininity, det vill säga flickor som lever upp till förväntningarna att vara den hjälpsamma och ansvarsfulla flickan (jfr Odenbring, 2010, 2012; Odenbring & Lappalainen, 2013).

Hushållsarbete och vård av sjukt barn

En annan dimension av jämställdhet är fördelningen av hushållsarbetet. Detta är också något som lyser igenom i boken *Emma dammsuger* (Wolde, 1975).

När pappa dammsuger brukar Emma sitta på dammsugarens rygg och låtsas att den är ett lustigt djur med burr i magen (Wolde, 1975).

Här beskrivs att Emmas pappa brukar ansvara för dammsugningen av hemmet. Vid dessa tillfällen brukar Emma sitta på dammsugaren och åka runt. Det stannar dock här, för fokus i berättelsen är det kompetenta barnet Emmas som upptäcker dammsugarens olika funktioner när hon dammsuger bostaden.

De strukturella samhällsförändringar som skedde under 1960- och 1970-talen då fler kvinnor började förvärvsarbeta förutsatte att även männen tog ett större ansvar för familjen (Johansson, 2012). Tidsstudier visar att män i större utsträckning än tidigare är delaktiga i hushållsarbetet, samtidigt är det fortfarande kvinnorna som genomför huvuddelen av detta arbete. Det är också kvinnorna som i större utsträckning arbetar deltid, ett mönster som existerar än idag. Forskning pekar också på att män ofta överdriver sina insatser när det gäller hushållsarbetet och att papporna mest ägnar sig åt de mer lustfyllda delarna av föräldraskapet som att leka och prata med sina barn, skriver Johansson (2012).

Den jämställda familjen återfinns också i boken *Emmas lillebror är sjuk* (Wolde, 1975). Här riktas blicken mot två stressade småbarnsföräldrar som gemensamt hjälps åt att vårda sitt yngsta barn som fått mässlingen. En läkare, en kvinna, kommer på hembesök för att undersöka Emmas lillebror och konstaterar att han fått barnsjukdomen mässlingen och medicin ordineras. Emma känner sig utanför och försöker få föräldrarnas uppmärksamhet genom att måla röda prickar i ansiktet, men hennes stressade föräldrar uppmärksammar inte detta, vilket gör Emma rasande. Då utbryter ett gräl mellan Emma, Emmas mamma och Emmas pappa.

Sedan går Emma till mamma och pappa för att visa hur sjuk hon är. Men mamma och pappa ser ingenting för dom har så bråttom. Pappa har bråttom till apoteket för att hämta Lillebrors medicin och Mamma har bråttom med Lillebrors saft och rena pyjamas (Wolde, 1975).

Dumma pappa! Dumma mamma! Dumma Lillebror! Emma skriker för att hon är arg och ledsen då ingen ser att hon är sjuk. Mamma blir arg för att Emma skriker, när mamma har så mycket att göra. Och pappa blir arg på mamma för att mamma blir arg på Emma (Wolde, 1975).

Denna familjekonflikt går emellertid snart över och när allt lugnat ner sig sitter Emma i mammas knä och de pratar om det inträffade. Hela familjen hjälps sedan åt att sköta om lillebror som ligger i pappas säng. Boken avslutas med att även Emma fått mässlingen och även hon blir nedbäddad i pappas säng. Det finns flera inslag av realism även i denna bok. Att hjälpas åt är ett av budskapen i boken, men läsaren får också en bild av det kompetenta barnet som vågar säga ifrån och av hur stressad vardagen kan vara för småbarnsföräldrar och vilka konflikter som då kan uppstå.

Förskolans framväxt och den gränsöverskridande förskolläraren

Emmas båda föräldrar förvärvsarbetar och när föräldraledigheten är slut är det dags för Emma och lillebror att börja i förskolan² (Wolde, 1976). Med två förvärvsarbetande föräldrar förutsätts en utbyggd och fungerande barnomsorg. Utifrån ett europeiskt perspektiv har kvinnor i Sverige inte haft en lika framträdande hemmafruroll som sina systrar i andra europeiska länder, utan hon har utgjort en tydligare del av arbetskraften historiskt sett (jfr. Odenbring, 2014). Kvinnor i Sverige förvärvsarbetar dessutom mycket (Tallberg Broman, 2009). Mannes försörjarroll i det folkhem som byggdes upp under 1900-talets mitt var inte lika framträdande i Sverige som i övriga Europa. Detta kom att spela roll för den utbyggnad av förskolan som skedde under 1970-talet (Odenbring, 2014) och förskolan kom att utgöra en viktig del av det välfärdsbygge som skedde i Sverige under denna tid (Florin & Nilsson 2000; Tallberg Broman 2009, 2010).

I *Emmas första dag på dagis* (Wolde, 1976) får läsaren följa när Emma och hennes lillebror inskolas på förskolan. På storbarnsavdelningen, där Emma ska gå, tar förskolläraren Olle emot Emma, lillebror och mamma.

På daghemmet hälsar Olle välkommen. Mamma och lillebror hälsar på Olle, men Emma vill inte hälsa...

... för alla barnen står bakom Olle och tittar (Wolde, 1976).

Olle sätter sig på huk när han tar emot Emma. I bakgrunden står en grupp barn och tittar på tillsammans med en kvinnlig förskollärare. I texten nämns endast barnen, men av illustrationerna framgår det att det både är barn och en annan förskollärare som står och tittar på. Att det finns ytterligare personal i form av en kvinnlig förskollärare eller vad hon heter framgår alltså inte av texten. Det råder ingen *symmetri* mellan text och bild i denna del av berättelsen, utan relationen mellan text och bild blir snarare kontrapunktisk (Nikolajeva, 2000; Nikolajeva & Scott, 2000). Blicken (jfr Paechter, 1998) riktas helt och hållet mot Olle, den manlige förskolläraren. Den kvinnliga förskolläraren osynliggörs på det sätt som inskolningen beskrivs och illustreras genom bilderna.

---

² I artikeln kommer konsekvent förskola att användas, eftersom detta är den beteckning som numera används för denna frivilliga skolform.

Det är Olle som ansvarar för rundvandringen på förskolan och det är också han som svarar på mammas alla frågor. Rundvandringen sker i flera olika miljöer på förskolan. På småbarnsavdelningen där lillebror ska gå tillsammans med andra småbarn jobbar en kvinnlig förskollärare.

I ett annat lekrum finns bara småbarn. Där skall lillebror vara bland de andra bebisarna. Det vill lillebror. Men Emma vill att han ska vara med henne istället (Wolde, 1976).

Även här finns avsaknad av symmetri mellan text och bild. Den kvinnliga förskolläraren på småbarnsavdelningen illustreras endast i bild och nämns varken med namn eller tillskrivs några arbetsuppgifter. Köket är en annan miljö som beskrivs.

I daghemmets kök finns mycket grejor och stora kastruller. Den glada tanten säger att det behövs stora kastruller när det ska lagas mat till alla barnen (Wolde, 1976).

I köket där all mat tillagas arbetar en "glad tant". Maten lagas på plats. Toaletterum och kapprum är andra miljöer på förskolan som passeras under rundvandringen. I toaletterummet finns handdukar och tandborstar till varje barn. Varje tandborstglas med tillhörande tandborste är markerad med en symbol, en symbol per barn. Samma symboler kommer igen i kapprummet. Den plats där varje barn hänger av sig sina ytterkläder är markerad med samma symbol som finns i toaletterummet. Emmas plats är markerad med en morot. Kuddrummet är ytterligare en miljö på förskolan. Emma leker en stund med sin nya kompis Nilla i kuddrummet. De skuttar och skrattar bland kuddarna.

Under inskolningen på förskolan möts Emma och hennes mamma och lillebror av förskolläraren Olle. Det är Olle som är den centrala bipersonen i berättelsen, de kvinnliga förskollärarna blir osynliggjorda då de endast illustreras genom bilderna och varken benämns som Olles kollegor eller med namn. Den enda kvinna som får ett visst utrymme i berättelsen är den äldre kvinnan i förskolans kök som berättar att det behövs stora kastruller för att laga all mat. Sammantaget är det är mannens handlingar som lyfts fram, medan kvinnorna får en perifer roll i berättelsen.

Olle är ett exempel på en modern man av sin tid. Han är till yrket förskollärare och har trätt in på en yrkesmässigt traditionellt kvinnlig arena. Görandet eller den performans som görs här skulle med Barrie Thornes (1993) teoriram kunna definieras som gränsöverskridande i och med att han bryter med gängse könsnormer.

1970-talet var en tid då man från politiskt håll satsade på att öka andelen män i förskolan (Wernersson & Granbom, 2012). Att locka män till yrket sågs som socialt nyskapande (Wernersson, 2012). Vikten av att rekrytera fler män till verksamheten grundade sig dels i ett jämställdhetsargument om att män och kvinnor ska finnas representerade i alla yrken. När det specifikt gäller förskolläraryrket har mäns yrkespreferenser lyfts fram. I ett föränderligt samhälle förändras också arbetsmarknadens behov. Andra argument som lyfts fram specifikt när det gäller förskolläraryrket har varit kopplat till lönen. En del har hävdats, och hävdar fortfarande, att fler män i yrket skulle innebära att yrkets status höjs och därmed lönen. Barns utveckling har varit ett annat argument. Här har manliga förebilder för pojkar lyfts fram som centralt, vilket fortfarande är ett av de mest tongivande synsätten i debatten. Trots nationella insatser att locka fler män till förskolläraryrket och till förskolläraryrket visar Inga Wernerssons och Ingrid Granboms (2012) kartläggning om män i förskolan att andelen män i förskolan har varit förblivit lågt. I snitt har andelen män i kommunala förskolor utgjort tre procent de senaste fyra decennierna. I fristående förskolor har andelen män varit något högre, cirka fem procent.

Välfärdsstaten och den offentliga sektorn

I boken *Emmas dagis* (Wolde, 1976) får läsaren återigen följa Emma på förskolan, men denna gång är det från lämning till hämtning. Av berättelsen framgår det att det är Emmas mamma som helt ansvarar för att både hämta och lämna Emma och hennes lillebror på förskolan. Fokus för berättelsen här är förskolan som institution. Aktiviteter som lek, lässtund, vila och måltider beskrivs i boken, aktiviteter som fortfarande utgör en viktig del i dagens förskola (se t.ex. Hellman, 2010; Johansson & Pramling Samuelsson, 2001; Karlsson, 2009; Kultti, 2012, 2013; Löfdahl & Hägglund, 2007).

Att äta på dagis är skoj. Barnen får turas om att duka bordet och servera maten. Dom större barnen brukar hjälpa dom mindre barnen. Emma brukar hjälpa Martin att bre smörgåsar (Wolde, 1976).

Under mellanmålen får barnen hjälpa till med att duka, vilket görs enligt ett bestämt schema. Denna typ av organisation av verksamheten existerar fortfarande i såväl förskolor som förskoleklasser (Odenbring, 2010). Att hjälpas åt är en ytterligare aspekt som lyfts fram av Wolde. Under mellanmålen hjälper de äldre barnen i gruppen de yngre med att bre sina smörgåsar. Emma brukar hjälpa en av de yngre pojkarna, vilket i pedagogiska sammanhang kan definieras som en hjälpröle (Hellman, 2010; Odenbring, 2010, 2014; Odenbring & Lappalainen, 2013).

Det är först i denna bok som läsaren blir bekant med Olles kollega på storbarnsavdelningen. Hon heter Anita, men först en bit in i boken nämns Anitas namn och hon får en aktiv roll i berättelsen. Första gången läsaren möter henne illustreras hon endast i bild. I efterföljande uppslag nämns hon med namn och får en också en aktiv roll i berättelsen.

*Då dagis går ut går alla i en lång, lång rad för att hålla ihop. Sist går Anita för att se till att ingen kommer bort och...
... först går Olle för att visa vägen* (Wolde, 1976).

Tillsammans med barnen gör Olle och Anita olika aktiviteter och ibland sker detta utanför förskolans lokaler. Ibland tar Olle och Anita med barnen till ett bibliotek eller museum eller så gör de utflykt till en park. I boken *Emmas dagis* gör barnen utflykt till en park. Barnen promenerar till parken. De går på led med Olle i spetsen och Anita går längst bak i ledet för att se till så att inget barn försvinner. Även här får Olle lite av en ledarroll genom att gå längst fram för, att som det står i texten, ”visa vägen”.

Förskolebarnet Emma möter olika institutioner i sin vardag. I *Emma hos doktorn* (Wolde, 1977) får läsaren följa Emma på förskolan och på sjukhuset. I berättelsen gestaltas olika yrkeskategorier, vilka beskrivs på olika könskodade sätt. Boken inleds med att Emma klättrar i ett träd som finns på förskolans gård. Emmas bästa kompis Nilla klättrar också upp i trädet och Emma blir väldigt entusiastisk över detta, så pass entusiastisk att hon trillar ner från trädet. Hon faller illa och slår upp ett jack i pannan. Panik utbryter och Olle kommer till undsättning.

Olle kommer rusande. Han ser genast att Emmas sår måste ses om av en doktor. Olle bär in Emma till dagis, medan Nilla berättar vad som hände (Wolde, 1977).

Det är Olle som följer med till sjukhuset, där Emma först träffar en sjuksköterska, en kvinna, som tvättar hennes sår. Sjuksköterskan har traditionell sjuksköterskeuniform på sig som består av klänning,

förkläde och hätta med ett rött kors, vilket ger läsaren en bild av en sjuksköterska från en svunnen tid³. Därefter kommer läkaren, en man. Han är klädd i vit läkarrock. Läkaren undersöker Emma så hon inte är skadad på fler ställen på kroppen, vilket hon inte är. Sedan behandlas jacket i pannan. Först får Emma en bedövningsspruta och därefter sys såret. Intressant att notera här är att arbetsordningen på sjukhuset följer en traditionell könsordning och hierarki. Den kvinnliga sjuksköterskan står för det förberedande kliniska arbetet genom att tvätta Emmas sår, därefter träder den manliga läkaren in och genomför den kirurgiska delen genom att sy ihop såret.

Väl tillbaka på förskolan möts Emma av nyfikna kompisar och när hon ska gå hem för dagen kommer både mamma och pappa (tillsammans med lillebror) och hämtar henne.

Sen får Emma berätta om igen för mamma och pappa när dom kommer för att hämta henne. Lillebror vill titta under plåstret flera gånger (Wolde, 1977).

Här ser vi ytterligare exempel på den jämställda barnfamiljen igen. Denna gång är det båda föräldrarna hämtar barnen på förskolan. När det är återbesök på sjukhuset för att ta bort stygnen är det Emmas mamma som står för omsorgen och är med Emma denna dag. Det är emellertid inte alltid mamma som är med vid denna typ av besök. I *Emma går till tandläkaren* (Wolde, 1975) är det istället Emmas pappa. I likhet med i *Emma hos doktorn* möter läsaren en könsstereotyp arbetsdelning på tandläkarmottagningen. Tandsköterskan som är kvinna står för den assisterande delen av arbetet, medan tandläkaren som är man står för den kliniska delen med att laga Emmas tand. Rent klädmässigt råder också en könsmärkning. Tandsköterskan har klänning och vit rock på sig medan tandläkaren är iklädd skjorta, slips och vit rock.

I Emmaböckerna porträtteras olika yrkeskategorier, vilka också beskrivs på olika sätt. Exempelvis tillskrivs läkaren och sjuksköterskan i *Emma hos doktorn* och tandläkaren och tandsköterskan i *Emma går till tandläkaren* traditionellt kodade yrkesroller. I *Emma lillebror är sjuk* möter läsaren en kvinnlig läkare, samtidigt är det förskolläraren Olle som är den protagonist som tydligast bryter gängse normer vad yrkesval beträffar.

Familjen och förskolan

I barnlitteraturen konstrueras olika bilder av barnet och författaren bakom barnboken gör också sina avtryck genom de ideal, värderingar och uppfattningar som skrivs fram i boken (Kåreland, 2011), Gunilla Wolde är inget undantag. Att Emmaböckerna skrevs under en tid då stora samhällsförändringar skedde präglar tydligt böckerna. Woldes Emma böcker är en del av den bilderbokstradition där budskapet i berättelsen är tydligt ideologisk och politisk. Emma och de andra barnen i böckerna beskrivs som kompetenta barn. Olika miljöer beskrivs, såväl hemmiljön som miljöer utanför hemmet finns med i böckerna. Den hemmiljö som Emma växer upp i skrivs fram som jämställd. I analyserna av Emmaböckerna framträder emellertid en något mer varierad bild. I Emmas familj tenderar föräldrarna att pendla mellan att vara den moderna jämställda familjen som hjälps åt med hemarbete, hämtning och lämning på förskolan och ta ledigt från jobbet för att följa med Emma när hon ska till sjukhuset eller tandläkaren, samtidigt som det också finns en hel del inslag av den traditionella familjen och polär arbetsfördelning. Läsaren får en ensidig bild av den föräldralediga föräldern i och med att det endast är Emmas mamma som är hemma med barnen. När det gäller den

---

³ I slutet av sextioalet och under sjuttioalets första hälft fanns det fortfarande sjuksköterskor som klädde sig i traditionell sjuksköterskeuniform, även om det tillhörde ovanligheterna. Läkarrocken var en tydlig social statusmarkering från läkarnas sida. Numera klär sig sjuksköterskor och läkare oftast i bussarong och långbyxor (telefonintervju med överläkare, 14 oktober 2013).

delen av föräldraskapet som rör hämtning och lämning av barnen på förskolan får läsaren också en polär bild av arbetsfördelningen. Även här är det Emmas mamma som står för huvuddelen av detta arbete. Att Emmas pappa hämtar eller lämnar på förskolan finns endast beskrivet i boken *Emma hos doktorn*. I denna bok beskrivs och illustreras dessutom att det är båda föräldrarna hämtar Emma på förskolan. Om pappan någon gång hämtar eller lämnar sina barn på egen hand får läsaren aldrig veta något om.

Trots politiska och juridiska förändringar visar familjeforskning att det fortfarande existerar strukturella orättvisor baserat på bland kön, klass, etnicitet och sexualitet. Detta gäller inte minst familjen, där (historiskt)rådande kultur, normer och värderingar fortfarande tenderar att cementera föreställningar om kön och därmed skapa en polär arbetsfördelning både i hemmet och på arbetsmarknaden (Johansson, 2012). Familjen måste också sättas i ett klassperspektiv. Johansson (2012) skriver att det finns exempel på studier som pekar på att det under 1970-talet existerade likartad traditionell uppdelning av hushållssysslorna oavsett samhällsklass. Aktuell statistik gör gällande att sannolikheten för ett jämställt uttag av föräldraledigheten ökar om båda föräldrarna är högutbildade och arbetar i offentlig sektor (Försäkringskassan, 2013).

Idag existerar många olika former av familjekonstellationer. Människor lever idag i kärnfamiljer, regnbågsfamiljer, styvfamiljer, frångilda familjer, singelfamiljer och särbor. Kärnfamiljen har emellertid fortfarande som Johansson skriver ”närmast en paradigmbetonad status” (s. 82). Detta skapar både en ensidig uppfattning av familjebegreppet som sådant och familjen som konstruktion. Dessutom tenderar denna slags ensidighet att exkludera stora grupper i samhället som lever i andra former av familjekonstellationer och som definierar familjebegreppet utifrån andra kriterier.

Intersektionella perspektiv på Emmaböckerna

Förskolan som institution utgör en central del i tre av Emmaböckerna och de miljöer som beskrivs i text och bild har fortfarande en hög igenkänningsfaktor. Idag går majoriteten, 87%⁴ av barn (Sveriges officiella statistik, 2010) i Sverige, i förskola och de allra flesta barn i Sverige skulle säkert känna igen sig i hur förskolans aktiviteter och barns vardag beskrivs i Emmaböckerna. Att en så stor andel barn i Sverige är inskrivna i förskolan gör den svenska förskolan unik. Enligt skollagen ska alla barn från det att barnet fyllt ett år erbjudas förskoleplats, oavsett social bakgrund eller geografisk hemvist (SFS 2010:800). Sett utifrån ett internationellt perspektiv har Sverige kommit att framstå som föregångsland när det gäller att ha en utbyggd barnomsorg som finns över hela landet och som riktas till alla barn oavsett social bakgrund (Tallberg Broman, 2009, 2010).

När det gäller de yrkesverksamma bipersonerna i den förskolemiljö som beskrivs i Emmaböckerna riktas blicken huvudsakligen mot Olle. Olle görs både till en aktiv och omvårdande person och han får en tydlig plats i berättelsen, i synnerhet i böckerna *Emmas första dag på dagis* och *Emma hos doktorn*. Kvinnorna på förskolan osynliggörs i dessa böcker och Olles kollega Anita får inte en tydlig plats i berättelsen förrän i boken *Emmas dagis*. Det är också först då som Anita tillskrivs ett namn, men även här är det Olle som tar kommandot. Här framträder en traditionell bild av kön där Olle är den företagsamme mannen som dessutom får stå i rampljuset, medan kollegan Anita både faktiskt och symboliskt får stå tillbaka för den ”duktiga mannen”.

Empiriska studier pekar i liknande riktning. Män i förskolan får ofta ansvara för de mer fysiska aktiviteterna som att spela fotboll eller bygga koja medan kvinnorna ägnar sig åt mer

---

⁴ Denna siffra är ett medianvärde på andelen barn mellan 1-5 som är inskrivna i förskoleverksamhet och skolbarnomsorg totalt.

stillasittande aktiviteter som att trä pärlor och rita tillsammans med barnen. Denna typ av arbetsfördelning tenderar snarare att cementera synen på män och kvinnor i förskolan. I förskolor där det inte är en fast och könad arbetsfördelning mellan kvinnor och män har detta haft positiva effekter på barnens nyfikenhet att pröva olika typer av aktiviteter i olika former av konstellationer (Nordberg, 2005b). Som yrke är fortfarande förskolläraryrket könsmärkt, vilket inte minst avspeglas i bilden av en manlige förskolläraren och hans lämplighet i yrket. Fortfarande finns en förhärskande bild av den manlige förskolläraren som potentiell sexförbrytare, vilket både tidigare (Nordberg, 2005b) och senare studier (Åberg & Hedlin, 2012) visar. Detta ställer inte minst krav på förskolläraryrket när det gäller att våga bemöta och diskuteras dylika fördomar, skriver Åberg och Hedlin (2012). Forskare (se t.ex. Nordberg, 2005a) pekar också på vikten av att praktisera jämställdhet kvalitativt. I debatten kring män i förskolan förs ofta en ensidig debatt baserad på idéer om att kvantitativt lika många män som kvinnor i verksamheten per automatik löser alla problem, vilket inte minst lyser igenom i nuvarande förskoledebatt. Det handlar hur man faktiskt praktiserar jämställdhet, menar forskare. Det finns ytterligare maktdimensioner i Emmaböckerna som är värda att lyfta fram, nämligen klass och hudfärg. Samtliga barn i den förskolemiljö som beskrivs i Woldes böcker är vita barn. Detta ger en bild av förskolebarnet som etnisk homogent där det vita barnet görs till norm. Att Sverige redan då böckerna skrevs, för 40 år sedan, var ett mångkulturellt samhälle avsaknas helt i böckerna. Detta riskerar att skapa en ensidig bild av samhället och att barn redan i förskoleåldern känner utanförskap där gränser mellan ”vi och dem” både etableras och cementeras (jfr Lunneblad, 2006; Tesfahuney, 1999).

Den homogena bild av förskolebarnet som skildras i Emmaböckerna är möjligen också ett exempel på det segregerade klassamhället. Detta var något som Svennung & Svennung (1979) uppmärksamade i en studie redan på 1970-talet. Studien som genomfördes i Malmö ger en entydig bild; barngrupperna i stadens förskolor var tydligt socialt homogena. Svennung och Svennung skriver om en uttalad *daghemssegregation* (Svennung & Svennung, 1979, s. 246) där barn från arbetarklassen vanligen gick tillsammans med barn från arbetarklassen, medan barn från medelklassen och överklassen gick i samma barngrupper. En annan aspekt som lyfts fram i studien är skillnader i socialiseringsprocessen. Arbetarklassbarnen kom från ett koncentrerat upptagningsområde och gick i förskolor belägna i miljonprogrammen i stadens utkanter. Här tillbringade dessa barn hela dagarna och deras socialiseringsprocess kan ses som socialt isolerad till skillnad från barnen från medelklassen och överklassen. Denna grupp barn kom från ett vidare upptagningsområde i staden och gick i innerstadens förskolor. Innerstadens förskolor hade en helt annan närhet till parker, bibliotek, muséer och torghandel, vilket dessa barn fick ta del av. Då läsaren i Emmaböckerna får bilden av en förskola som liknar den senare beskrivningen kan man ana att förskolan har barn från mer resursstarka hem.

Avslutande diskussion

Föreliggande artikel har tagit sin utgångspunkt i närläsning av Emmasvitens samtliga tio böcker. Någon motsvarande analys av Emmaböckerna har inte tidigare gjorts, vilket kan ses som ett bidrag till barnlitteraturforskningen och barndomsforskningen. Läsningen av böckerna baseras på en kritisk analys av hur den jämställda familjen och förskolan som utbildningsinstitution porträtteras i böckerna. I närläsningen av Emmaböckerna har detta inneburit att jag närmare studerat hur performativt genus porträtterats samt hur samspelet mellan text och bild sett ut i böckerna. Vidare har begreppet blick utgjort ett centralt analysverktyg för att studera vilka representationer av jämställdhet som porträtteras i böckerna.

Analyserna pekar på att det i de allra flesta fall råder symmetrisk interaktion mellan text och bild, men det finns undantag. I sammanhanget är det därför viktigt att poängtera att detta

analysverktyg inte är absolut, det vill säga att ikontexten aldrig är helt symmetrisk eller kontrapunktisk (jfr. Nikolajeva & Scott, 2000). En annan självkritisk aspekt som är värd att nämna är min egen teoretiska förståelse av konstruktioner av kön. Vad jag som forskare uppmärksammat i mina analyser präglar givetvis de aspekter av den jämställda familjen och förskolan som utbildningsinstitution som finns presenterade i föreliggande artikel. Då läsningen av böckerna gjorts utifrån ett historiskt och samhällskritiskt perspektiv innebär detta också att analyserna gjorts med ”2013-års glasögon”.

Mycket av det som porträtteras i Woldes Emmaböcker när det gäller familjen och förskolan som institution känns fortfarande igen trots att det gått 40 år sedan de första böckerna publicerades. Trots Emmaböckernas radikala drag så finns det flera återkommande sociala strukturer i böckerna (jfr. Connell, 2006, Thorne, 1993). De representationer av kön som görs i Emmaböckerna är mångt och mycket traditionella. Trots att Emmas familj beskrivs som jämställd och att Emmas föräldrar delar på en del av ansvaret för hemmet och barnen visar närläsningen av Emmaböckerna att Emmas mamma är den protagonist som har huvudansvaret för omsorgen av barnen. Olika familjekonstellationer är en annan aspekt av att böckerna skrevs under en tid med stora samhällsförändringar. I boken *Annorlunda Emma och Per* (Wolde, 1975) porträtteras både den traditionella kärnfamiljen och familjen med den ensamstående föräldern. Fokus i Emmaböckerna är emellertid Emma och hennes familj.

Även porträtterandet av förskolan som institution är exempel på att innehållet i Emmaböckerna präglas av ett land i förändring. När det gäller beskrivningen av förskolan som institution är Olle den protagonist som porträtteras som gränsöverskridare genom sitt yrkesval (jfr. Thorne, 1993). Genom att Wolde porträtterar Olle som förskollärare kan han ses vara uttryck för en under 1970-talet ny form av maskulinitet. Samtidigt skapas en traditionell könsordning i beskrivningen och illustrationerna av Emmas förskola då det är Olle som både är i blickfånget och beskrivs i termer av att vara den handlingskraftiga vuxne personen på förskolan, vilket kan anknytas till traditionella förställningar om maskulinitet (jfr. Connell, 2002, 2006).

Avslutningsvis visar närläsningen av Emmaböckerna på olika representationer av kön, men det finns även spår av klass och hudfärg i berättelserna. De sociala strukturer som porträtteras i böckerna är viktiga att diskutera och problematisera i såväl förskollärarytbildningarna som i förskolorna.

Referenslista

- Asplund Carlsson, M. & Lunneblad, J. (2013). Till ”vildingarnas” land: Barnboksförfattaren besöker förorten. *Nordisk Barnehageforskning* 6(7), 1-9.
- Asplund Carlsson, M. & Lunneblad, J. (2008). ”När han är arg är han turkisk”: identitetsskapande i Lin Hallbergs kompisboktrilogi. *EDUCARE* 4(1), 7-25.
- Connell, R. (2006). *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos.
- Connell, R. (2002). *Om genus*. Göteborg: Daidalos.
- Crisp, T. (2009). From Romance to Magical Realism: Limits and Possibilities in Gay Adolescent Fiction. *Children's Literature in Education* 40, 333-348.
- Florin, C. & Nilsson, B. (2000). ”Något som liknar en oblodig revolution” – Jämställdhetens politisering under 1960- och 70-talen. (Jämställdhetskommittén). Umeå: Umeå universitet.
- Försäkringskassan (2013). *De jämställda föräldrarna. Vad ökar sannolikheten för ett jämställt föräldrapenninguttag?* (Socialförsäkringsrapport 2013:8). Stockholm: Försäkringskassan.
- Herzog, R. (2009). Sissies, Dolls, and Dancing: Children's Literature and Gender Deviance in the Seventies. *The Lion and the Unicorn* 33(1), 60-76.
- Hellman, A. (2010). *Kan Batman vara rosa? Förhandlingar om pojkighet och normalitet på en förskola*. (Gothenburg Studies in Educational Sciences 299). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Johansson, E. & Pramling Samuelsson, I. (2001). Omsorg – en central aspekt av förskolepedagogiken. *Pedagogisk forskning i Sverige* 6(2), 81-101.
- Johansson, T. (2012). *Familjeliv*. Stockholm: Liber.
- Karlsson, R. (2009). *Demokratiska värden i förskolebarns vardag*. (Gothenburg Studies in Educational Sciences 279). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Kultti, A. (2012). *Flerspråkiga barn i förskolan: Villkor för deltagande och lärande*. (Gothenburg Studies in Educational Sciences 321). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Kultti, A. (2013). Mealtimes in Swedish preschools: pedagogical opportunities for toddlers learning a new language, *Early Years* 33(4), 1-14
- Kåreland, L. (2011). *Barnboken i samhället*. Lund: Studentlitteratur.
- Lunneblad, J. (2006). *Förskolan och mångfalden. En etnografisk studie på en förskola i ett multietniskt område*. (Göteborg Studies in Educational Sciences 247). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Lyngfeldt, A. (2005). Barn och barndom i vuxnas bilder för barn. En analys av bilderna i ett antal bilderböcker med genusinriktade kommentarer och didaktiska utgångspunkter. *Didaktisk tidskrift* 15, 41-49.
- Löfdahl, A. & Hägglund, S. (2007). Spaces of Participation in Pre-School: Arenas for Establishing Power Orders? *Children & Society* 21, 328-338.
- Nikolajeva, M. (2000). *Bilderbokens pusselbitar*. Lund: Studentlitteratur.
- Nikolajeva, M. & Scott, C. (2000). The Dynamics of Picturebook Communication. *Children's literature in Education*, 31(4), 225-239.
- Nordberg, M. (2005a). Det hotande och lockande feminina – om pojkar, femininitet och genuspedagogik. I Nordberg, M. (Red.). *Manlighet i fokus – en bok om manliga pedagoger, pojkar, och maskulinitetsskapande i förskola och skola* (s 122–145). Stockholm: Liber.
- Nordberg, M. (2005b). *Jämställdhetens spjutspets? Manliga arbetstagare i kvinnoyrken, jämställdhet, maskulinitet, femininitet och heteronormativitet* (Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige). Göteborg: Arkipelag.
- Odenbring, Y. (2010). *Kramar, kategoriseringar och hjälpfröknar. Könskonstruktioner i interaktion i förskola, förskoleklass och skolår ett*. (Gothenburg Studies in Educational Sciences, 292). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Odenbring, Y. (2012). Könade kategoriseringar i samtal: könskonstruktioner på mikronivå i förskoleklassen. *Norsk pedagogisk tidskrift* 96(6), 453-464.
- Odenbring, Y. (2014). *Barns könade vardag. Om (o)jämställdhet i förskola, förskoleklass och skola*. Stockholm: Liber.

- Odenbring, Y. och Lappalainen, S. (2013). In 'the Educational Twilight Zone': Gendered Pedagogy and Constructions of the Ideal Pupil in the Transition from Pre-Primary Education to Compulsory Schooling in Finland and Sweden. *Nordic Studies in Education* 33(4), 329-343.
- Paechter, C. (1998). *Educating the Other. Gender, Power and Schooling*. New York: Routledge Falmer.
- Paechter, C. (2006). Masculine femininities/feminine masculinities: power, identities and gender. *Gender and Education*, 18(3), 253-263.
- Prop. 1973:32. Kung. Maj:ts proposition nr 32 år 1973. Tillgänglig: <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Propositioner-och-skrivelser/Kungl-Majts-proposition-med-FW0332/>.
- SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Sveriges officiella statistik (2010). *Förskoleverksamhet och barnomsorg totalt – Barn och grupper – Riksnivå*. Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik/forskola/barn-och-grupper/2010-1.126697>
- Svennung, C. & Svennung, M. (1979). *Daghemmen, jämlikheten och klassamhället*. Lund: LiberLäromedel.
- Tallberg Broman, I. (2009). Mamma, pappa, förskolebarn. Om förskolan som jämställdhetsprojekt. I Wernersson, I. (Red). *Genus i förskola och skola. Förändringar i policy, perspektiv och praktik* (Göteborg Studies in Educational Sciences 283) (s 61–83). Göteborg: Acta Gothoburgensis.
- Tallberg Broman, I. (2010). Svensk förskola – ett kvalitetsgrepp. I Riddersporre, Bim. & Persson, Sven. (Red.). *Utbildningsvetenskap för förskolan* (s 21–38). Stockholm: Natur & Kultur.
- Tesfahuney, M. (1999). Mångkulturell utbildning. *Utbildning & Demokrati* 8(3), 65-84.
- Thorne, B. (1993). *Gender play: Girls and boys in school*. New Brunswick, NJ,: Rutgers University Press.
- Thorson, S. (1985). *Invandraren i barnboken – en motivstudie i svensk barn- och ungdomslitteratur 1945-1980*. Göteborg: Litteraturvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Wernersson, I. (2012). Om genusordning förr och nu - betydelsen av utbildning. I Lundgren, Ulf P; Säljö, R. & Liberg, C. (Red.). *Lärande skola bildning. Grundbok för lärare*. (s 381-402). Stockholm: Natur och Kultur.
- Wernersson, I. & Granbom, I. (2012). *Män i förskolan - kartläggning och analyser av insatser*. Stockholm: Skolverket
- Wolde, G. (1974). *Emma Tvärtemot*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wolde, G. (1974). *Emma och Lillebror*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wolde, G. (1975). *Annorlunda Emma och Per*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wolde, G. (1975). *Emma dammsuger*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wolde, G. (1975). *Emma går till tandläkaren*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wolde, G. (1975). *Emmas lillebror är sjuk*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wolde, G. (1976). *Emmas första dag på dagis*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wolde, G. (1976). *Emmas dagis*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wolde, G. (1977). *Emma hos doktorn*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wolde, G. (1977). *Emmas verkstad*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Åberg, M. & Hedlin, M. (2012). Förskolläraren – ett hot? *Norsk Pedagogisk Tidskrift* 6(96), 441-452.